

Đông bộ châu thổ sông Cửu Long không chỉ là « vựa lúa » của Việt Nam mà còn có các khu vực, với những nguồn xuất khẩu hàng đầu thế giới.

Đất đông bộ sông Cửu Long có những đặc điểm gì ? Các phương thức canh tác tại khu vực này thay đổi như thế nào trong thời gian gần đây ? Làm thế nào để khai thác đất hiệu quả nhất mà không bị suy giảm ?

Đông bộ sông Cửu Long (từ Wikipedia)

Đối với nông nhân lao động bao đời nay gần gũi với đất. Các nguồn những thức ăn thức uống phẩm chất yêu cầu đất tốt. Đất chỉ có một khoảng một phần ba diện tích bề mặt hành tinh của chúng ta, và diện tích đất trồng trọt được còn nhỏ hơn rất nhiều.

So với toàn bộ khối lượng của hành tinh, một đất đai sản phẩm, từ vài centimet đến hàng chục mét, tùy theo từng khu vực.

Tuy nhiên, chính trên cái nền « mang manh » này mà đời sống của con người và môi trường phân bổ sinh giới phát triển. Trong những thế kỷ công nghiệp hóa mãnh liệt vừa qua, rất nhiều nơi đất đã trở thành môi trường khai thác một cách triệt để, thậm chí bỏ vớt kiệt, bên cạnh đó có rất nhiều nguy cơ đe dọa diệt vong tích và chất lượng của đất trồng và đất rừng.

Một câu hỏi ngày càng được đặt ra hiện nay là : liệu với môi trường tích tụ như vậy, đất trên bề mặt địa cầu có đủ sức nuôi sống nơi 9 tỷ người trong tương lai hay không ?

Tạp chí Khoa học của chúng tôi hôm nay hướng cái nhìn về môi trường đất đai nông nghiệp châu thổ sông Mê Kông, khu vực Cửu Long, Nam Bộ - Việt Nam, môi trường này không chỉ là « vựa lúa » của Việt Nam mà còn của cả khu vực, bởi lượng gạo xuất khẩu từ đây được coi là hàng đầu thế giới.

Đất đai nông nghiệp Cửu Long có những đặc điểm gì ? Các phương thức canh tác tại đây thay đổi như thế nào trong thời gian gần đây ? Và đặc biệt là với đất ngày càng được các nhà khoa học và nông nghiệp làm nông quan tâm là : làm thế nào để có thể khai thác đất một cách hiệu quả nhất trong khi vốn báo và được chất lượng của đất.

Đây đây là phân tích của Giáo sư Võ Tòng Xuân, nguyên hiệu trưởng trường Đại học An Giang, người đã có hàng chục năm gắn bó với cây lúa, với đất đai nông nghiệp Cửu Long.

RFI : Xin thân chào giáo sư Võ Tòng Xuân. Trước hết, xin giáo sư cho chúng tôi biết về môi trường đất đai chính về của đất đai nông nghiệp sông Cửu Long. Đất đai nông nghiệp Cửu Long có những loại đất nào, đặc điểm và quá trình hình thành của chúng ra sao ?

Võ Tòng Xuân : Theo các nhà địa chất học, khoảng 10.000 năm trước, bề mặt nước biển phía biên giới với Campuchia bây giờ.

Đất đai nông nghiệp sông Cửu Long đã trải qua hàng trăm đợt biến động, rồi biến lùi. Mỗi khi trải qua sự thay đổi của mức nước biển, thì chúng ta có một bề mặt biến mới. Giữa hai bề mặt, khi nó trở thành

bãi biền cũ rồi, thì trở thành « giồng ».

Xem trên hình ảnh vệ tinh, thì thấy hàng trăm giồng đất hình cung, song song với bãi biền hiện tại của mình hiện nay. Giữa hai giồng cát đó là đất phèn, ở trên là đất cát. Lài lài ra xa, thì mình có đất phù sa.

Có đất xám phù sa còn nằm ngay sát với Campuchia hiện nay. Rồi, giữa các giồng cát là những dải đất phèn rộng lớn. Dọc theo sông Cửu Long, chúng ta có đất phù sa. Những chỗ ra tới bãi biền, phù sa sông Cửu Long bắt đầu ra ngoài, rồi theo các dòng hải lưu trở vào, vì thế mình có đất phù sa nhiều hơn.

Cũng có những vùng trũng kia, sù, vẹt, tràm, các loài thực vật tập trung rất nhiều, nhưng không có nhiều phù sa đắp lên, ở đây là đất than bùn. Đây là loại đất thế này rất là quan trọng của đồng bằng sông Cửu Long.

Đặc điểm quan trọng của đồng bằng Cửu Long là phù sa tiếp tục đắp bồi cho thế hệ người xưa các cửa sông. Phù sa đi từ Vân Nam – Trung Quốc, rồi qua Lào. Nhất là những lúc mùa to và bão tới, rừng trên Vân Nam, và đặc biệt là bên Lào và dọc theo Trường Sơn, phù sa chảy xuống rất nhiều. Khi đi qua Campuchia rồi đến Việt Nam, thì dòng chảy phải đổi rất nhiều, do ảnh hưởng của lối sông cửa ngoặt dân.

Chúng ta có rất nhiều cửa, đó thực ra là phù sa đóng đồng lên đó. Cùng các cửa này tiến ra cửa sông. Hiện nay, mình nói Cửu Long, tức 9 con sông, nhưng thực số chỉ còn 7 thôi, vì hai con sông đã bị lấp.

RFI : Thế nào giáo sư, có thể nói là bãi biền của đồng bằng Cửu Long rất là nhiều, nhưng số tiến tới cửa nó cũng tiếp tục đổi mong manh, vì nó phụ thuộc vào mặt trăng đất đai khác.

Võ Tòng Xuân : Đúng như thế, nó tiếp tục thay đổi. Thế nhất là do những tác động của con người trên thế hệ người xưa, và thế hai là tác động của con người ở đồng bằng sông Cửu Long. Ví dụ như khi người ta mùa làm ba vụ lúa một năm, thì người ta phải đắp đắp và đề cao lên, thì những dải này ngăn chặn những phù sa vào. Bên cạnh đó, bãi biền Nam Bộ hiện nay vẫn tiếp tục thay

đi. Mất năm có thể dùng bóng đèn ra biển 20 đến 30 mét.

RFI : Trên mảnh đất, biển dùng như vậy và năng dùng như vậy, người đi dùng bóng đèn Cù Long đã khai thác như thế nào, xin giáo sư cho biết một số nét chính ?

Võ Tòng Xuân : Cho đến nay, có hai hoạt động liên quan. Thứ nhất là, với mặt thủy lợi, mình thực hiện cần cù trên tài nguyên nước mà mình đang có, thì tất cả lợi nhuận kinh doanh được đến nước, hoặc tháo nước. Đây có thể nói đến cái đi riêng của dùng bóng đèn sông Cù Long, mà không phải chỉ nào cũng làm được. Cái thủy lợi này giúp cho mình tránh được lũ lụt như, cũng như là giúp cho mình tưới được nước như khi khô hạn. Gần liên với nó là yếu tố thứ hai, giống cây trồng.

Xưa kia, ông bà chúng ta sống dựa vào thiên nhiên, vào mùa khô, ông bà mình gần như không trồng lúa. Qua tới mùa mưa thì mới trồng. Nhưng do chế độ ngập khác nhau tùy theo vùng.

Tới vùng gần Campuchia, có thể ngập tới một mét rồi đến hai mét. Cây lúa thông thường không trồng được. Thành ra, với sự thanh lọc của thiên nhiên, ông bà mình chọn lợi giống lúa phù hợp theo mức nước, dân gian gọi là « lúa nổi ». Đó là giống lúa có gen « vượn lồng », có nghĩa là lòng giống hai đợt lúa có thể vọt lên. Khi nước giống, lúa nổi mọc theo hướng nước giống. Nhưng khi thu hoạch chế độ nước tới thôi, và phải tới đến 7 tháng, ông bà mình mới thu hoạch được một tấn lúa.

Rồi bên cạnh phía dưới của vùng lúa nổi, trước khi đến vùng nhiễm mặn, là vùng ngập vừa. Ngập vừa là vùng ngập tới đã là 80 centimét. Nhưng khi ngập, nó ngập rất nhanh, nên ông bà mình chỉ ra khỏi ruộng cấy lúa hai lần. Lần thứ nhất là làm mương bình thường, rồi cấy xuống, để cho cây lúa lên tới một mét. Lúc đó, đất ngoài ruộng đã ngập lên lún khoảng 80 centimét, thì người ta bơm lợi cây lúa một mét này để cấy lợi ngoài xa.

Khi chúng ta có được giống lúa mới, rất ngắn ngày, không bị ảnh hưởng bởi « quang kỳ », tức là ngày ngắn, ngày dài, thì lúc này nông dân có thể trồng bất cứ lúc nào cũng được. Mình thu hoạch lúa trước khi nước lên. Khi nước lên, mình gặt được một vụ rồi, nhưng khi nước xuống, không lợi mình giống không. Mình có thể làm thêm một vụ nữa, để khi phải đi u này, cần phải làm thủy lợi. Đó là lý do của sự ra đời của hệ thống thủy lợi hiện nay.

Vä đồng xuân : näc väa giät xuäng, thì mình gieo läng, khi thiäu näc thì bäm näc väo, đän thäng 2 thì mình thu hoäch. Lúc này, ánh sáng rät là chói chang, đäi däo, väi đät phäu sa väa tä trên thäng nguän xuäng, nên năng suät vä đồng xuân là cao nhät, cä thä näoi là cao hän các đäng bäng khác trên thä giäi.

Täi đäi hät các đäng bäng räi, täi thäy. Mình cä thä đät đäc 8, 9 tän, cä näi đän 10 tän/ha. Sau khi thu hoäch räi, bäa con đä đät nghä khoäng 2 thäng, đän giäa hoäc cuäi thäng 4 là vä läa hä thu, khi mäa mäi đä xuäng. Khi läa mäa này chín, thì lä trên thäng nguän đä vä.

Vä mät kä thuät, các nhäa khoa häc Viät Nam đä thiät kä ra mät hä thäng, đä bäa con näng dän cä thä chuyän tä mät vä läa mät tän, hai tän räi, trä thành mät väng träng đäc hai vä, mä näu träng tät cä thä đäc đän 14, 15 tän. ä đäy cä mät sä väng đät đäc năng suät này, nhä huyän Tân Hiäp cäa tän hä Kiän Giang, hä chä đät khoät làm hai vä, đäi sä chä đäo cäa ngänh näng nghiäp và väi sä khuäy nä khäch cäa các linh mäc, vä đäy là väng di cä, đäng bäo Công giäo rät nghe läi các vä länh đäo tän hä.

RFI : Thäa giäo sä, nhä thä là giäo sä väa mät rät ngän gän, nhäng rät rä sä chuyän biän tä mät läi canh täc gän nhä hoän toän đäa väo tä nhiän, đän mät canh täc phäi häp đäc mät sä äu đäm cäa truyän thäng, väi các thành quä cäa cuäc cách mäng vä kä thuät và khoa häc hiän nay, đä đän đän kät quä là năng suät täi đäng bäng sông Cäu Long rät cao.

Hiän nay, ä trên thä giäi, cä mät quan niäm mà nhiäu ngä äi trong giäi khoa häc näng nghiäp quäc tä näoi đän, täc là mät nän « näng nghiäp sinh thäi năng suät cao và bän väng », täc là đä phän biät väi näng nghiäp năng suät cao, nhäng làm đät cän kiät và suy thoäi. Mät nän näng nghiäp nhä väy cä tän täi täi đäng bäng Cäu Long không, thäa giäo sä ?

Vä Täng Xuän : Näng nghiäp sinh thäi, hiän nay, cäng đäng thäc hiän. Nhäng dĩ nhiän là nó đän xen väi kiäu canh täc cũ. Bäi vä ä mät sä đäa phäng, các länh đäo muän cä nhiäu läa. Khi thäy thäa näc, mà làm hai vä thì hä thäy uäng, nên hä vän đäng đäp đä, đäp đä làm vä thä ba. ä nhäng chä này, hä làm ba vä và không đä đät nghä. Thäm väo đäó, mäc dù cä nhäng häng đän cäa ngänh näng nghiäp, nhäng cä nhäng näng dän vän tin là hä làm tät hän. Hä cho räng bän phän nhä häng đän không cä tác đäng gäi khác. Hä thäy, näu bän riäng phän đäm, cäy läa läi xanh hän là làm giäng nhä theo häng đän, täc là bän đäy đä các loäi phän NPK, cäng väi phän häu cä.

Đây là số ít, nhưng họ lại làm rất nhiều, tuy nhiên, họ chỉ làm được năng suất cao trong mùa năm đầu thôi. Nhưng thôi, họ làm họ chính đất của họ.

Trong khi đó, nhưng người nông dân biết kỹ thuật, thì vẫn duy trì được năng suất, mà không phải tốn kém nhiều, như mấy anh bên Tân Hiệp mà tôi vừa nói.

Đi một thời gian là, nhưng người này luôn luôn dùng giống lúa « xác nhận », chứ họ không dùng giống lúa của mùa trước. Đi một thời gian là, họ bón phân rất là cân đối, với NPK, nếu nào thiếu u ma-nê thì bón thêm, theo sát họ đang dùng. Đến khi thu hoạch rồi, họ đổ đất cho phù sa vào bãi để trồng thêm cho đất. Giá thành sản xuất một kilogram lúa đôi với người nông dân này thấp hơn người nông dân ham bón nhiều phân.

Một số nông dân hiện nay biết đi theo nông nghiệp sinh thái rất tài tình. Nhưng người ven biển, có đất phù sa bồi nhiễm mặn, họ chỉ làm được một vụ lúa trong mùa mưa. Khi họ làm xong vụ này rồi, thì họ đưa tôm vào trong ruộng lúa để làm thêm một hoặc hai vụ tôm. Tôm sinh sống trên ruộng lúa một, hai tháng trước, nó rất sung sống trong nước mặn, nó được bãi để trồng bông các thức ăn phù hợp, thế đó nó cũng để lại một số dinh dưỡng cho đất. Họ trồng lúa-tôm là một hệ thống rất là tiết kiệm chi phí để trồng bông sông Cửu Long.

RFI : Vừa rồi giáo sư cho biết là canh tác lúa – tôm, tức là thu hoạch một trong năm loại đất chủ yếu của đồng bằng Cửu Long, giáo sư có thể đưa thêm một ví dụ khác được không ?

Võ Tòng Xuân : Tôi lấy ví dụ về vùng đất phù sa ven sông. Bây giờ, thay vì chỉ làm hai vụ thì có nên, thêm một vụ để dành hoặc để dành xanh, bắp. Vụ này dùng nước thừa lại để tưới. Khi thu hoạch, họ để lại xác để dành trong đất, để sau đó đến vụ hè thu dùng để làm đất, như vậy có rất nhiều điểm.

RFI : Theo giáo sư, có một vấn đề là, làm thế nào để thay đổi được việc người trồng lúa không thực hiện đúng các quy trình được khuyến khích về mặt khoa học, theo phương thức canh tác sinh thái bền vững.

Võ Tòng Xuân : Chắc có một cách để ghép họ vào trong cái khuôn đúng kỹ thuật, là phải tiếp

trung häi đä hä đäng lòng sän xuät ra mät loäi nguyên liäu, hoäc mät sän phäm đä cho các doanh nghiäp sä đäng.

Thäi đä, nhä bäy giä, tränh tình träng mäi ngäi i mänh ai näy làm, thì có thä täp trung häi, cùng giäi thích vä mät quy trình sä làm. Tä đä hä sä làm theo. Nhäng phäi có mät doanh nghiäp mua sän phäm này. Nhä thä ngäi ta sä làm đäng theo kä thuät đäc khuyän cáo. Còn näu không nhä thä, thì näu hä tä làm, thì không nhäng hä làm hä cho hä, mà hä còn làm häi cho môi träng, đät, không khí, sâu bänh nó sä lây lan sang näi khác.

RFI : Câu häi cuäi cùng xin đäc häi giáo sä liên quan đän các đäp thäy đän có kä hoäch đäc xây trên dòng Mê Kông. Giáo sä đánh giá nhä thä nào vä tác đäng cäa chúng ? Có ý kiän cho räng, viäc này sä báo tä cho nông nghiäp đäng bäng sông Cäu Long.

Vä Täng Xuän : Báo tä thì cũng chäa phäi, nhäng nó sä ã nh häng rät län. Täi vì các đäp sä chän phù sa läi. Thä hai là các nguän thäy sän bä chän läi. Nhäng cái nguy hiäm län nhät là đät khoät nông nghiäp sä bä thiäu näc. Nhä thä mình sä phäi chuyän sang nhäng cây khác, nhä thä, nó có thä ã nh häng län täi läng thäc cäa mình. Bên cänh đä, các näc nhä Philippines, Indonesia hay Phi Châu sä không còn nguän gäo giá rä mua tä Viät Nam.

Träc đäy ã Lào, đã có xây các đäp trên nhäng sông nhánh, nhä đäp Nam Nghinh, Nam Thịnh, vì ã sông nhánh nên không có tác dùng gì nhiäu. Nhäng các đäp mäi này xây trên dòng chính, nên phäi nghiän cäu kä tác đäng cäa đäp đän môi träng. Täi nay, tôi biät là ngäi ta đã làm báo cáo đó räi, nhäng ã y ban sông Mê Kông väi phía Lào vän giä nguyên bí mät. Đây là điäu mä ám. Tôi nghĩ räng đä luän trên thä giäi cän phäi phanh phui ra đä chúng ta có thä thäo luän thät kä.

RFI : Xin chân thành cäm  n giáo sä Vä Täng Xuän.